

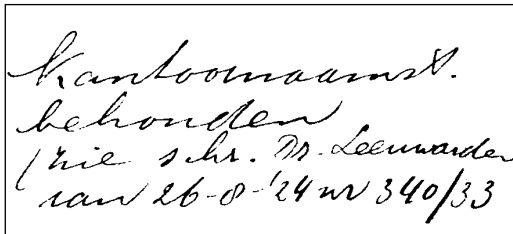
KANTOORNAAMSTEMPELS vanaf 1850

Samengesteld door Cees Janssen
Nederlandse Academie voor Filatelie

Bijgewerkt tot en met 12 juni 2023

Inleiding

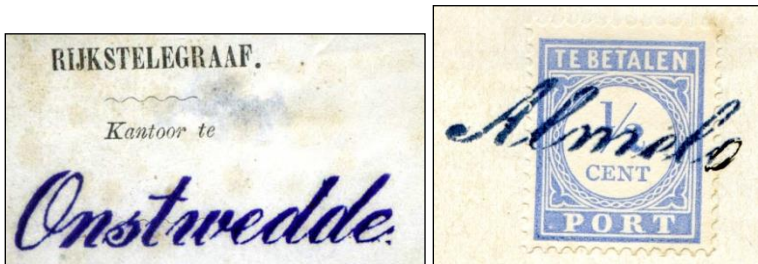
Het kantoornaamstempel is een van de oudste stempels die de Nederlandse postdienst heeft gebruikt. De officiële benaming van het stempel was (en is) kantoornaamstempel of kortweg naamstempel ¹⁾, zoals in de stempelboeken van het Staatsbedrijf der PTT en op de stempelkaarten is aangegeven:

De eerste naamstempels waren voorzien van een departementsnummer en werden gebruikt vanaf 1810 tot en met 1813/1814. In verband met de inlijving bij het Franse Keizerrijk (traktaat van Parijs van 16 maart 1810), werden Zeeland, Brabant, het land tussen Maas en Waal, de Bommelerwaard en het land van Altena samengevoegd met Frankrijk. Op 13 juli 1810 was heel Nederland ingelijfd door de Fransen. De Postdienst werd op 1 januari 1811 onder Frans bestuur gebracht. Deze stempels en de later voor komende stempels van distributiekantoren en bestelhuizen zijn niet in deze inventarisatie opgenomen.

Vernieuwde versie

Nadat in mei 2020 de eerste versie verscheen van deze inventarisatie kantoornaamstempels zijn door Ot Louw, helaas overleden op 21 januari 2021, de gegevens bewerkt en zijn honderden afbeeldingen toegevoegd. Ook zijn de nodige correcties en aanvullingen doorgevoerd.

Op vele plaatsen komt men telegraafkantoorstempels tegen. Met de inventarisatie hiervan is door Ot Louw slechts een begin gemaakt. Maar het sterke vermoeden is, dat er veel meer telegraafkantoorstempels moeten zijn, dan wij tot dusver hebben gevonden in beide stempelboeken heeft ons doen besluiten hieraan geen prioriteit te geven. Afdrukken van deze stempels op verzoek van post- en portzegels komen voor. Wij hopen weer op uw medewerking.

Kantoornaamstempels of naamstempels

De Postwet van 1850 (Posthervorming) stond toe, dat in dorpen zogenoemde bestelhuizen werden gevestigd. De bestelhuishouder was in de meeste gevallen de plaatselijke postbode. Hij haalde dagelijks brieven op bij de postkantoren om deze te bestellen in zijn ambtsgebied. Ook bracht hij de door hem verzamelde brieven, na deze te hebben voorzien van een aanduiding van het bestelhuis (soms geschreven met de pen, soms gestempeld met een kantoornaamstempel) naar het postkantoor ter verdere verzending. Bestelhuizen ontvingen géén stempel van de centrale administratie van de posten te 's-Gravenhage. De bestelhuishouder mocht zelf een stempel laten vervaardigen. Veel bestelhuizen zijn later bevorderd tot hulppostkantoor of opgeheven.

¹⁾ De benaming *langstempel* is daarom sterk af te raden.

Postwet 1850

In verband met de Postwet van 1850 en de daarop volgende posthervormingen, werden grote aantallen nieuwe kantoornaamstempels uitgereikt. De hulppostkantoren die op 1 september 1850 in werking traden, moesten de brieven die op hun kantoor in ontvangst waren genomen, voorzien van een afdruk van het kantoornaamstempel in rode of zwarte inkt. Deze afdrucken moesten op de achterzijde van de brieven worden aangebracht. Vanaf 25 juni 1865 echter op de voorzijde van de brieven. De aldus gestempelde brieven werden naar het postkantoor gezonden waar de brieven verder werden gedistribueerd.

Op 1 januari 1852 werden de postzegels in Nederland ingevoerd en de regeling voor de hulpkantoren wijzigde niet. Het hulpkantoor mocht de zegels niet afstempelen tenzij:

- Het adres van de geadresseerde van de brief binnen het ambtsgebied van het hulpkantoor lag;
- Als het adres van de geadresseerde lag in een aangrenzend gebied van een ander hulpkantoor, zonder dat de brief via het postkantoor werd gedistribueerd;
- Als de brief rechtstreeks via de spoorwegen (station) werd verzonden.

Het stempelen van de postzegels door de hulpkantoren werd ingevoerd met ingang van 1 oktober 1881.

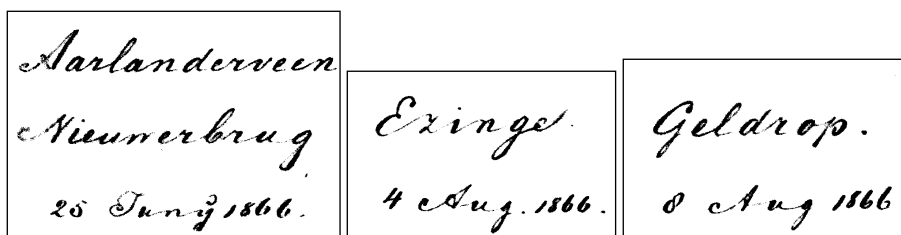
De eerste stempels waren uitgevoerd met schreefletters (door verzamelaars aangeduid met de gekunstelde naam '**Egyptische' letters**). Dit soort stempels werd verstrekt vanaf 1 september 1850 tot en met maart 1866 (met uitzondering van de maanden mei, juni en juli 1865) en de afdrucken werden in zwart, rood, violet, groen of blauw aangebracht. De voorgeschreven kleur van de stempelinkt was zwart. Blauw, rood en violet komen echter veelvuldig voor.

In 1866 ging men over op naamstempels met schreefloze kapitale letters (door verzamelaars veelal aangeduid met de term '**Groteske' letters**). Sommige postkantoren beschikten voor 1850 al over een kantoornaamstempel met schreefletters, die ook veelal (ongenummerd) in het overzicht zijn opgenomen.

Invoering van de kantoornaamstempels met schreefloze letters

De eerste kantoornaamstempels met schreefloze letters werden niet afgedrukt in de stempelboeken, maar zijn in handschrift vermeld. Daaronder de verstrekingsdatum.

De eerste stempels van het nieuwe model waren onder andere bestemd voor Aarlanderveen, Nieuwerbrug, Ezinge en Geldrop.

Gebruik van de kantoor naamstempels vanaf 1 oktober 1881

Het kantoor naamstempel zonder schreven werd als vernietigingsstempel voorgeschreven op 1 oktober 1881, voor zover nog geen zogenoemd kleinrond dagtekeningstempel was verstrekt.

Deze stempels verschillen licht van de stempels uitgegeven vanaf 1912. De letters van de latere stempels zijn iets langgerechter. Zo is de hoogte-breedte verhouding van de O bij de stempels van 1881 1:0,65 en bij die van 1912 (en later) 1:0,56.

MOORDRECHT
MOORDRECHT

Stempel 1881 boven en 1912 onder

Op nog lang niet alle plaatsen in dit overzicht waar er sprake is van deze twee typen is de separate nummering doorgevoerd. Dit zal de komende maanden moeten gebeuren.

Spelling der plaatsnamen

Op 1 januari 1883 werd circulaire No 1198 van kracht. De circulaire hield in, dat de officiële benaming van plaatsen werd aangepast aan de Nieuwe Spelling, voorgesteld door de Koninklijke Academie van Wetenschappen. Meer dan 300 Nederlandse plaatsnamen werden gewijzigd. Later verschenen aanvullingen in zogenoemde Alfabetische Lijsten. In heel veel gevallen werd de nieuwe benaming pas jaren later toegepast in de poststempels.

De plaatsnaam Aagtekerke werd gewijzigd in Aagtekerk, maar het kleinrondstempel uitgereikt op 23 februari 1883 had nog de oude benaming. Dit stempel bleef ongewijzigd in gebruik tot 23 juni 1909. Een grootrondstempel werd niet verstrekt.

De 'Posterijen' publiceerden lijst No 1198 als volgt:

De Nederlandsche plaatsnamen behooren voortaan geschreven te worden naar de spelling, door de Koninklijke Academie van Wetenschappen daarvoor aangegeven.

De veranderingen daaruit voortvloeiende in de alfabetische lijst der gemeenten of onderdeelen van gemeenten, waar post- of hulpkantoren, bestelhuizen of brievenbussen gevonden worden, zijn in de hierachter afgedrukte lijst opgenomen.

De bestaande stempels blijven in gebruik tot dat vervanging noodig is. In verband hiermede worden de postwissels en borderellen, op de staten n°. 119 en 259 in alfabetische volgorde ingeschreven naar de spelling, die voor de stempels gevolgd is. Ter-Neuzen worde echter voortaan op de T geplaatst, terwijl de Y, tot dusver achter X geplaatst, onder de IJ worde gerangschikt.

Vastgesteld 22 Februari 1883, n°. 63.

*De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
G.J.G. Klerck*

Afdrukken op losse postzegels

Het is moeilijk en soms onmogelijk om een afdruk van een stempel op een losse postzegel toe te kennen aan een bepaald hulppostkantoor. Als voorbeeld moge dienen het kantoor naamstempel RIJSWIJK.

De plaats Rijswijk komt voor in drie provincies: Gelderland (bij Buren in de Neder Betuwe), Noord-Brabant (bij Woudrichem) en in Zuid-Holland (bij 's-Gravenhage). De drie hulppostkantoren ontvingen kort na elkaar (respectievelijk in 1870, 1869 en 1871) een kantoor naamstempel RIJSWIJK:

RIJSWIJK RIJSWIJK RIJSWIJK

Om met zekerheid te kunnen vaststellen om welk hulppostkantoor het ging, is een afdruk nodig op een compleet poststuk dan wel een fragment van een poststuk waarop andere aanduidingen voorkomen die aangeven welk hulppostkantoor de afdruk heeft aangebracht.

Soortgelijke situaties doen zich voor bij Serooskerke en Sloten.

Afdrukken op formulieren en etiketten

Post-
Bijpost-
Hulp-
post-
kantoor te

HOOTRIJK EN POLANED

Boekje
HOOTRIJK EN POLANED Nr. 15

STAATSBEDRIJF DER PTT

KANTOOR TE BROEK IN WATERLAND VOLGNUMMER
BIJKANTOOR CH. N. W. T. QUITANTIE

FRANKEERING BIJ ABONNEMENT VAN NIET-PERIODIEKE GEDRUKTE STUKKEN OF MONSTERS

DAGTEEKENINGSTEMPEL

DE ONDERGETEEKENDE (NAAM) Distributie
 (ADRES) Mouwkester TE Broek in Waterland

VERZOEKT FRANKEERING BIJ ABONNEMENT VAN DE HIERBIJ TER VERZENDING AANGEBODEN 270 DRUKWERKEN/MONSTERS

BEREKENING VAN HET VERSCHULDIGDE PORT

A Geadresseerde stukken GEWICHT PER STUK G

EX. A CT = F 1)
 KORTING 20 % 2) AF F 1)
 BLIJFT F

EX. A CT = F 1)
 KORTING 50 % 2) AF F 1)
 BLIJFT F

TOTAAL PORT F

B Ongeadresseerde stukken GEWICHT PER STUK G

270 EX. A 0.15 CT (LOCAAL) F 0.93 1)
 EX. A CT (INTERL.) F 1)
 TOTAAL PORT F 0.93

HANDTEEKENING:

1) AFRONDEN NAAR BOVEN TOT HEELE CENTEN.
 2) DE KORTING BEDRAAGT 20 % INDIEN IN HET INTERLOCAAL VERKEER DE STUKKEN WORDEN AFGE-
 BUNDELD, DAN WEL ALLE DOOR HETZELFDE KANTOOR MOETEN WORDEN UITGEREIKT. MOET DE UIT-
 REIKING VAN TEN MINSTE 250 TEGELIJK AANGEBODEN STUKKEN GESCHIEDEN IN DE PLAATS VAN TER-
 POSTBEZORGING, DAN BEDRAAGT DE KORTING 50 %, MET DIEN VERSTANDE, DAT INDIEN DEZE PLAATS
 IN BESTELDISTRICTEN IS INGEDEELD, TER BEKOMING VAN DEZE KORTING DE STUKKEN DISTRICTSGEWIJS
 MOETEN ZIJN AFGEBUNDELD. IS DIT LAATSTE NIET GESCHIED, OF WORDEN MINDER DAN 250 TER
 PLAATSE TE BESTELLEN STUKKEN GELIJKTIJDIG AANGEBODEN, DAN BEDRAAGT DE KORTING 20 %.

MODEL P 229 B
L 1082 - '37

Terugzending van kantoor naamstempels in 1926 en verder

Vanaf 1924 werd een groot aantal hulppostkantoren opgeheven en vervangen door poststations. De aanwezige dagtekeningstempels en in vele gevallen ook de kantoor naamstempels moesten worden teruggezonden via de directeurs van de hoofdpstkantoren naar het Magazijn van het Staatsbedrijf der PTT in Den Haag. In 1926 verscheen echter de volgende dienstorder:

Dienstorder H. 609. Dienstuitvoering op Stations. Grensrayon. Stempels.

De poststations worden, ten aanzien van het grensrayon, geacht te behoren tot den kring van het kantoor waarmede zij in verbinding zijn gesteld. In verband hiermede gelieven de betrokken directeurs er voor te zorgen, dat afschriften van de formulieren 269 en 270 op de hiervoor in aanmerking komende poststations aanwezig zijn en dat deze opgaven geregeld worden bijgewerkt.

De nog bruikbare kantoor naamstempels van de opgeheven hulppostkantoren worden ter beschikking van de betrokken directeurs gesteld. De in het magazijn aanwezige kantoor naamstempels zullen ambtshalve aan de betrokken hoofdpstkantoren, ter uitreiking aan de stationhouders, worden toegezonden.

Aan poststations, welke met spoor- of tramwegen in verbinding staan of in de route van de autodiensten zijn gelegen, zullen, in de door de betrokken inspecteurs resp. directeurs der niet onder afdelingsverband staande kantoren aan te wijzen gevallen, dagtekeningstempels worden verstrekt. Aanvragen om verstrekking behoren door de betrokken directeurs langs den gewonen weg te worden ingezonden.

Ingevolge bovenstaande dienstorder werden vele stempels teruggezonden en weer in gebruik genomen. Stempels die waren afgekeurd werden vervangen door nieuwe exemplaren.

Stempeling postzegels door middel van kantoor naamstempel in 1935

Melding in het Nederlandsch Maandblad voor Philatelie van april 1935: Te Beek en Donk werden op 6 februari 1935 gewone brieven en briefkaarten met de enkele kantoor naamstempel afgestempeld.

Melding in het Nederlandsch Maandblad voor Philatelie van juni 1935: Het blijkt, dat het afstempen van de gewone correspondentie met den kantoor naamstempel in den laatsten tijd verband houdt met het aanbrengen van de 24-uursindeeling in de oudere typenraderstempels.

Laatstgenoemde stempels, bijvoorbeeld Vellinga type 134-159, 166-170, 173-195 worden successievelijk naar 's-Gravenhage opgezonden ter verandering der 12-uursindeeling met V. of N. in 24-uursindeeling 0-23.

De heeren A.P.J. Thielen en P. Veen danken wij voor de mededeeling, dat zij den kantoor naamstempel o.a. zagen van Beek en Donk (6 tot en met 9 Februari 1935), Deurne (17 Mei), Lierop N.B. (15 Mei), Liessel (17 Mei) en daarna de typenraderstempels met 24-uursindeeling, ook reeds gezien uit Den Hulst, Zuidlaren 1 en 2, Zuidwolde (Dr.) 1, Stadskanaal 3 en Zuidbroek.

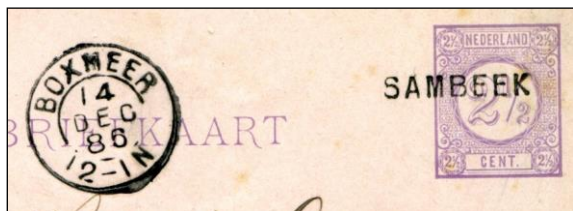
Dienstorder No H.652 van 16 november 1967: Nieuwe kantoor naamstempels.

1. De metalen kantoor naamstempels (ktss) opgenomen in hoofdstuk 48 naamlijst ptt goederen onder de nrs. 3760, 3762 en 3764 t/m 3766 zullen van bedoelde lijst worden afgevoerd.
2. Voortaan zullen alle kantoor naamstempels van rubber worden vervaardigd. In tegenstelling met de rubber kantoor naamstempels die -in afwachting van een nadere regeling -werden verstrekt, zullen in de nieuwe kantoor naamstempels geen dubbele plaatsnaamaanduidingen meer voorkomen d.w.z. de naam van de postinrichting zal in voorkomend geval niet meer worden voorafgegaan of gevolgd door de naam van het hoofdkantoor waaronder de postinrichting ressorteert.
3. Dubbele aanduidingen zoals bijv.: " 's-Gravenhage-Appelstraat" enz. zullen echter worden gehandhaafd voor de stads bijpostkantoren en stadspostagentschappen.
4. Het ligt niet in de bedoeling de oude in gebruik zijnde kantoor naamstempels gelijktijdig door nieuwe te vervangen. Hiertoe zal eerst worden overgegaan wanneer een kantoor naamstempel t.g.v. afkeuring buiten gebruik moet worden gesteld en bij eventuele wijziging van de bedrijfsvorm van een postinrichting.
5. De eerste verstrekking van de nieuwe kantoor naamstempels geschiedt door de Centrale Directie (CD), bureel PE 1. In voorkomend geval dient de stempel niet meer per fml Alg. 4161 te worden aangevraagd maar per brief.

Vernieuwing van een verstrekte kantoor naamstempel kan ter plaatse geschieden. Er behoort nauwlettend op te worden toegezien dat de afdruk van het nieuw aangemaakte exemplaar niet afwijkt van de afdruk van de door de CD verstrekte stempel.

Kantoornaamstempels voor administratieve doeleinden

Elke postvestiging beschikt over zogenoemde kantoornaamstempels ten behoeve van administratieve handelingen zoals het kenmerken van formulieren en etiketten.

Indien een postvestiging niet de beschikking had over een dagtekeningstempel (vorige eeuw en daarvoor), dan moesten met het kantoornaamstempel de poststukken beplakt met postzegels of postwaardestukken met ingedrukte frankeerwaarde ook gestempeld worden. De naamstempels gebruikt tijdens de Kerst- en Nieuwjaarsperiode vallen echter buiten deze inventarisatie, omdat dit veelal kunststof of rubber stempels waren die door of namens directeuren van de postvestigingen zelf werden besteld.

SCHARWOUDE (N.H.) <i>12/6 - '41</i>	SCHERPENZEEL (GELDERL.) <i>4/5 '15</i>	SCHORE (Z1.) <i>14/6 - '41</i>
---	--	--

Kantoornaamstempels kunnen worden gevolgd door de verkorting van de provincienaam.

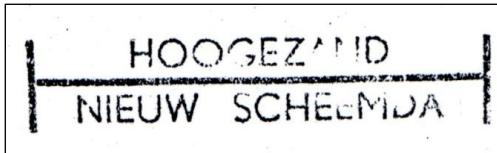
Ressort naamstempels

Een postkantoor heeft in vrijwel alle gevallen een ressort dat bestaat uit een aantal hulppostkantoren, poststations en eventuele plattelandspostagentschappen. Naast een kantoornaamstempel, waarin alleen de naam van het ressortkantoor voorkomt, werden ook zogenoemde ressort naamstempels gebruikt. Daarbij wordt de benaming van het ressortkantoor boven een scheidingslijn weergegeven en onder de streep de naam van het postkantoor waartoe het ressortkantoor behoorde. In maart, april en mei 1929 werd een groot aantal ressort naamstempels aan de daarvoor in aanmerking komende hulppostkantoren verstrekt. Daarna werden de stadspostagentschappen en plattelandspostagentschappen voorzien van deze stempels.

<i>Almeloord. en bew. 31/7 '33</i> TEN POST <hr/> LOPPERSUM <i>nov. 13/4 '29</i>	<i>vermeerd 17/4-68</i> ST. MICHIELSGESTEL <hr/> HERTOGENBOSCH <i>nov. 4/5 '29</i>	SCHOONEBEEK <hr/> COEVORDEN <i>Kl. naam verz. 6/9 '26.</i>
---	---	--

Als voorbeelden: het ressort naamstempel van het hulppostkantoor Ten Post dat behoorde tot het ressort van het postkantoor Loppersum, St. Michielsgestel dat behoorde tot het ressort van 's-Hertogenbosch en Schoonebeek dat behoorde tot het ressort van het postkantoor Coevorden.

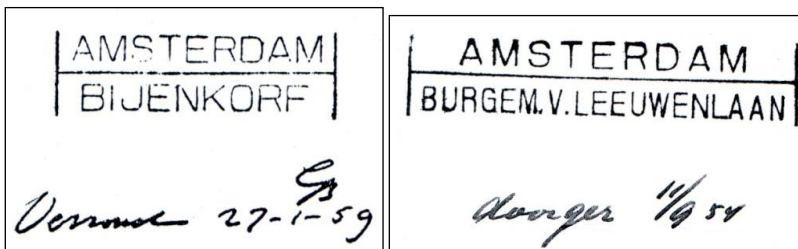
Kenmerk voor een ressort naamstempel is, dat de benaming van het hulppostkantoor boven de scheidingslijn is aangebracht en het postkantoor daaronder. Vanaf 1946 zijn ressort naamstempels vervaardigd zonder scheidingslijn.

Bovenstaand afgebeelde stempelafdruk, dat een **H-stempel** wordt genoemd, werd gebruikt voor hulp-postkantoren, stadspost- en plattelandsgeschapen en ook voor bijpostkantoren. Bovenstaand voorbeeld is van het plattelandspostagentschap Nieuw Scheemda behorende tot het ressort van het postkantoor Hoogezand en wordt gerekend tot de ressort naamstempels.

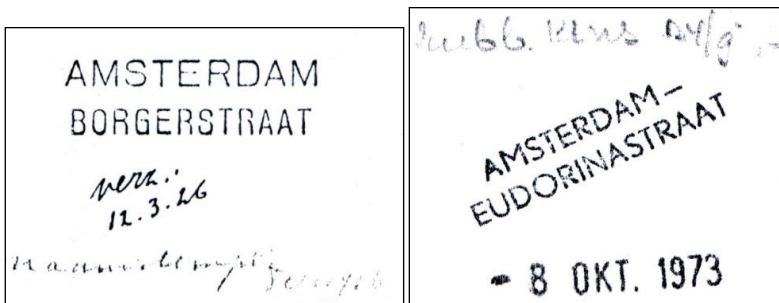
Dubbele naamstempels

Eenzelfde model **H-stempel** werd gebruikt door stadspostagentschappen en bijpostkantoren. In onderstaande voorbeelden zijn het bijpostkantoor Bijenkorf en het hoofdkantoor Amsterdam opgenomen alsmede het stadspostagentschap Burgemeester van Leeuwenlaan ook met hoofdkantoor Amsterdam.

De meeste dubbele naamstempels voor de plattelandspostagentschappen, stadspostagentschappen en bijpostkantoren bestaan uit twee regels, al dan niet gescheiden door een horizontale lijn.

Kenmerk voor een dubbele naamstempel is, dat de benaming van het bijpostkantoor of stadspostagentschap onder de scheidingslijn is aangebracht en het postkantoor daarboven.

Dubbele naamstempels bestaan met en zonder scheidingslijn.

Inventarisatie

De inventarisatie van de kantoor-naamstempels is niet volledig omdat een aantal stempelkaarten van postvestigingen ontbrak omdat deze niet waren gekopieerd vanaf de originele kaarten. De originele stempelkaarten zijn helaas niet meer op te leveren. In maart 2019 heeft Victor Badran bij onderzoek in het Nationaal Archief te 's-Gravenhage kopieën aangetroffen van de vermiste stempelkaarten van het voormalige Postdistrict Maastricht vanaf de postvestiging Margraten tot en met Wijnandsrade. Hij heeft daar foto's van gemaakt en omgezet in PDF bestanden. Helaas is door de vele bewerkingen de kwaliteit van de afgedrukte stempels sterk achteruitgegaan. Zwart werd grijs. Door de PDF bestanden om te zetten in JPG bestanden is de kwaliteit nog verder achteruitgegaan maar nu konden de afbeeldingen van de stempelafdrukken uit de bestanden worden gelicht en in 2023 opgenomen in de inventarisatie. Daarmee kon een groot deel van de ontbrekende afbeeldingen alsnog worden ingevuld. **Ontbrekende kantoor-naamstempels kunnen nog steeds worden gevonden.** De samensteller verzoekt verzamelers van afdrucken van dergelijke stempels deze te melden door een scan te zenden. De inventarisatie van de kantoor-naamstempels voor de (hulp)telegraafkantoren is lang niet compleet omdat daarvan geen volledige administratie bekend is. Het is een eerste aanzet. Verder is zoveel als mogelijk de tekst vermeld die voorkomt in dienstorders en mededelingen van het Staatsbedrijf der PTT overgenomen en bij de betreffende vestigingen.

Afdrukken van naamstempels op cijferpostzegels van ½ en 1 cent cijfertype 1899

In de eerste helft van de 20ste eeuw heeft een aantal verzamelaars van stempelafdrucken op verzoek vele postzegels van de uitgifte cijferpostzegels type Vürtheim (1899-1913) opgeplakt op blanco papier laten voorzien van een afdruk van het kantoornaamstempel. Deze postzegels met afdrucken werden later uitgeknipt en als zodanig verzameld.

In de inventarisatie zijn vele van dergelijke afdrucken opgenomen. Daarnaast komen vele afdrucken voor op de postzegel van 5 cent koning Willem III van 1872 die meestal niet onder de categorie 'stempeling op verzoek' kunnen worden gerekend. Ook de twee portzegels van 5 cent en 10 cent uit 1870 komen als zodanig voor. Andere postzegelwaarden komen minder voor.

Soms verzochten verzamelaars om de opgeplakte postzegels te voorzien van zowel een afdruk van het dagtekeningstempel als van het kantoornaamstempel.

Verzoek

De gegevens betreffende de kantoornaamstempels in deze inventarisatie zijn niet compleet. Aanvullingen in de vorm van scans van de stempelafdrucken en eventuele teksten van ontbrekende dienstorders en/of mededelingen zijn welkom bij de samenstellers.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar een ieder die scans of data heeft aangeleverd, in het bijzonder Arie Zonjee, die in samenwerking met Ot Louw, voor honderden nieuwe scans gezorgd heeft en Victor Badran voor zijn vondst van de ontbrekende kopieën van stempelkaarten van het voormalige Postdistrict Maastricht.

Copyright © 2023

De in deze inventarisatie vermelde gegevens en afbeeldingen mogen uitsluitend voor privédoeleinden worden gebruikt.

Duplicatie of heruitgave van de in deze inventarisatie aanwezige gegevens, geheel of gedeeltelijk is verboden zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur (Cees Janssen)